

28/9

## Historia och kristendom

**H**istorikern *Georg Landberg* har i en liten skrift diskuterat *Harald Hjärne i religionsdebatten* (Lindblads förlag, 5:50). Särskilt redogörelserna för de bekanta religionsdebatterna i Uppsala år 1891 är av stort intresse; bland dem som deltog märktes Hjärne, Anton Nyström, Hjalmar Branting och den av otro på Bibeln och kristendomen glödande "utilisten" Victor Lennstrand. Åtskilligt påminner om dagens debatt, men man kan nog utan förhävelse påstå att på detta område framsteget är tydligt; både troende, agnostiker och ateister i dessa gamla diskussioner verkar naiva och klumpiga vid en jämförelse med nutidens mera raffinerade teknik.

Vad Landberg, själv kristen, främst vill hävda — i polemik mot andra kristna uttolkare — är att Hjärne, trots sin bestämda kristna övertygelse, gjorde klar skillnad mellan tro och historiskt vetande, att Hjärne som historiker inte betygade kristendomens sanning. Det är särskilt två aktstycken som härvid analyseras. I sina föreläsningar på våren 1892 upptog Hjärne frågan om kristendomens väsen och betonade den starka troskraften i den äldsta kristna församlingen. I det tydliga ofullständiga manuskriptet heter det därefter: "Ätminstone från historisk synpunkt lättaste förklaringen, att denna troskraft var byggd på ett verkligt historiskt faktum." Satsen har — ur minnet — återopats av professor Lydia Wahlström som bevis för att Hjärne ansåg Kristi uppståndelse vara historiskt bevisad. Landberg anser detta överdrivet: Hjärne har ju blott talat om den "lättaste förklaringen" och säkert endast velat säga att uppståndelsen "kan tänkas vara ett faktum och troligen är det".

Om någonsin kan ordet "strid om påvens skägg" här vara tillämpligt. Att Hjärne inte av de kristnas troskraft kan ha med säkerhet deducerat uppståndelsen är ju uppenbart; en sådan slutsats kan väl ingen anständig historiker komma fram till annat än genom en källkritisk granskning av vederbörande bibelställen. Det märkliga ligger inte i att Hjärne undvikit den galenskap från vilken Landberg vill frita honom, utan att han över huvud tillmätt troskraften någon som helst betydelse som historisk "källa". Kort sagt: vad som här klargörs är att Hjärnes tro på ett förvånande sätt minskade hans historiska förmåga, inte att han höll tro och vetande isär.

Det andra aktstycket är Hjärnes högtidstal vid Gustav Adolfs-jubileet 6 november 1892. Här yttrade han, bland åtskilligt annat i liknande stil, de berömda orden: "Någon gång liksom framskymtar i själva händelsernas sätt att forma sitt eget sammanhang någonting som liknar ett mänskligt ansikte, med ett både strängt och milt leende över folken, som tro sig gå sina egna vägar, men alltså hinna även dit de aldrig velat. Om denna glimt är en villa, så väckes likväl aningen att utvecklingens oblidkeliga lagar i verkligheten ej äro ett system av torra regler, utan yttringar av en personlig vilja, mot vilken ingen annan någonting förmår." Att Hjärne

här propagerar en religiös metafysik är väl för var och en påtagligt, vare sig han vid tillfället i fråga kände sig som historiker, poet eller förkunnare (för att göra dessa av Landberg framprovocerade distinktioner). Det smakar, med förlov sagt, pedanteri av värsta slag då Landberg betonar att Hjärne "som vetenskapsman" inte obetingat fastställt Guds existens och att han över huvud använt obestämda uttryck: "framskymtar", "om denna glimt är en villa", "aningen". Hjärne kunde väl i all rimlighets namn inte ha sagt att saken var alldeles klar. Han använde den vanliga metoden att suggerera utan att bli riktigt fast för de tankar suggestionen vill bära fram. Även här är det uppenbart att Hjärne hade svårt att göra de åtskillnader om vilka Landberg talar. Man får anta att han skyttade Gud i historien, liksom Hegel såg världssanden rida och liksom Kjellén vid Kemals seger 1922 såg "historiens ansikte stiga upp över Hellestonten" — och intet ont i det, då denna föreställning, inte snedvred hans vetenskapliga arbete. Även den mest uppriktige beundrare av Hjärne måste oroas av den dyrkan som kommer fram i Landbergs bok. Ett annat exempel är då Landberg prisar Hjärne för att denne i en artikel i Göteborgs-Posten tog avstånd från tanken på några slags extrema kraftät-

gärder mot radikala och icke troende studenter. Artikeln är glansfull, det är sant, men man kan väl inte gärna vara förvånad och förtjust över att Hjärne vägrade att medverka till en åsiktsförföljelse av fullständigt rysk typ. Att berömma en person för att han inte hyser en alldeles barock uppfattning är inte bra. Men just detta kännetecknar denna skrift om en stor historiker, som sannerligen inte behöver beröm av det slaget.

HERBERT TINGSTEN